

Hogy mi legyen az az *értékelési alap*, amelyen az egyes életkorok és a különböző körülmények között felnövekedett tanulók biológiai ismereteit és tájékozottságát elbírálgathatjuk, annak megállapításához hazánkban jelenleg még hiányzanak a szélesebb körben szerzett kísérleti adatok.

Uherkovich Gábor.

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

Történelem.

A XVI. század magyar történelmi eseményeinek ismételése.

Tanítás a polg. fiúiskola IV. osztályában.

A történelmi ismeretek megrögzítése végett az ismételések alkalmával új, összefoglaló szempontok szerint végzünk áttekintést a tanult anyagon. Ezt a célt szolgálja az alábbi tervezet, mely nemzeti történetünk XVI. századának többféle intézményét és állapotát vizsgálja s egyúttal grafikonját is feltünteti ezeknek az intézményeknek. Természetes, hogy ez a grafikon ábrázolás csak hozzávetőleges lehet s a dolgok természeténél fogva nélkülözi a számtanban és a mértanban szokásos ilyennemű pontos ábrázolást. Nem is ez az ábrázolás a lényeges, hanem az új szempontok szerint való összefoglalás, a gondos megbeszélés; a grafikon ábrázolás a megállapítások eredményét s a szemléltetést szolgálja.

Tájékozásul megjegyzem, hogy a grafikonban a királyok uralkodási idejének rovataiban a használt milliméter-papíron egy esztendőre 1 mm-t számítottam s hogy a feltüntetett szempontokon kívül még egyéb intézmények állapotát is vizsgálhatjuk. A tervezetben célul kitűzött szempontok megbeszélése egy tanítási óra idejét teljesen kitölti.

Végül ez alkalommal újra megjegyzem, hogy a tervezetben zárójelek között feltüntetett tanulói feleletek több kiegészítő s rávezető kérdésnek eredményei. Ezeket az elaprózás s a hozadalmasság miatt elhagytam.

Vázlat.

I. Előkészítés.

1. *Érdekkeltés.* A XVI. század jellemző eseményeinek megállapítása.

2. *Célkitűzés.* A század többféle intézményének állapota és ezek grafikonjai.

II. Tárgyalás.

A királyi hatalom, az alkotmány, a hadrendszer, az igazság-

ügy, a népesedés állapota, területi változások és a jobbágyság helyzete.

III. Begyakorlás.

1. Összefoglalás. (Áttekintés.)

Tanítás.

I. Előkészítés.

1. *Érdekkeltés.* Hányadik század kortábláját állítottuk össze közelebbről, H.? (A XVI. század magyar történetének s az egyidejű külföldi események kortábláját.) Melyek e század jellemző eseményei, N.? (Nemzeti hanyatlás, a reformáció, a mohácsi vész, országunk három részre szakadása, a török hatalom terjeszkedése, valamint a magyar vitézség és önfeláldozás magasatos példái.) Sorold fel e századbeli királyainkat, K.!

2. *Célkitűzés.* Beszéljük meg a mai órán e század néhány intézményének állapotát és jelöljük meg ezek grafikonját!

II. Tárgyalás.

Vizsgáljuk elsősorban a XVI. századbeli királyi hatalom állapotát!

Mit mondtunk e szempontból II. Ulászló és II. Lajos királyról, B.? (II. Ulászló hatalmát a főurak a koronázáskor erősen megnyirbálták, tekintélye erősen hanyatlott. Ez a hanyatlás csak fokozódik II. Lajos idején. A királyi hatalom nagy süllyedése egyik oka volt a mohácsi végzetes szerencsétlenségnek.) Mit tapasztalunk e század többi uralkodójáról ebből a szempontból, Cs.? (I. Ferdinánd és Miksa korlátlan hatalomra törekedett, Rudolf pedig már valóban önkényuralkodó volt, mert országgyűlést alig tartott s idegenből kegyeltjeivel erőszakosan kormányzott.) Nem ellenkezett emiatt a nemzet, P.? (Az országgyűlések tiltakoztak ugyan az alkotmány és vallássérelmek miatt s megkísérelték a korlátlan királyi hatalom megszorítását, de eredménytelenül.) János király is ilyen szellemben kormányzott, V.? (I. Ferdinánd ellenkirálya: János király, a maga országrészében fenntartotta az alkotmányosságot.)

Megállapításainkat tüntessük fel grafikoni ábrázolásban!

Vizsgáljuk most az alkotmány állapotát! Mit állapíthatunk meg ebben a tekintetben, B.? (A Jagellók alatt a főnemesiség nagy hatalomra jutott és veszélyeztette az alkotmányosságot. Gőgös, döllyfös viselkedésével ujját húzotta a királlyal s a törvényeket nem tartotta meg.) Milyen az alkotmány állapota a megoszlás idején, D.? (A megoszlás idején az alkotmányos élet csak Erdélyben maradt meg. A királyi Magyarországon a vármegyékben tapasztalunk ugyan alkotmányos életet, de itt csak a sérelmekről esik állandóan szó; valamint az adó- és az újoncozásról.) Ezek alapján általában mit állapíthatunk meg a század alkotmányos életéről, K.? (Kezdeti süllyedés után némi emelkedést mutat e század alkotmányos élete.)

Év - évek	Oralkodók.	II. Ullás	III. Képi	IV. Felső	V. Felső	VI. Felső	VII. Felső	VIII. Felső
	(Aradgós inlémenyei)	1490 ~ 1516	1516 ~ 1526	1526 ~ 1540	1540 ~ 1556	1556 ~ 1572	1572 ~ 1588	1588 ~ 1608
	Királyi katalom							
d.	Alkotmány.							
z. s.	Hadszervezet							
z. a.	Isztervási polgártárs							
s.	Képesítés.							
I. V. I.	Törvényi alkalmazás							
	Felügyelet.							

Megjegyzés: Az alábbi táblázat az országos köznevelési törvények alapján készült. Az adatok a törvények alapján vannak megadva.

veszély idején szállt fegyverbe s gyakorlatlansága miatt veszedelmes ellenséguinknek, a töröknek állandó gyalog- és lovas-hadaival szemben nem vehette fel a versenyt.)

Milyen volt a nemzeti megoszlás hadrendszere, Sz.? (A török állandó támadásai védekező hadrendszerre kényszerítettek bennünket.) Mi volt ennek a lényege, T.? (Királyaink a török hódoltság szélein végváratokat emeltek, s ezekbe idegen zsoldosokat helyeztek. Ám ezek s a király zsoldos serege együttesen sokszor nagyobb istenverése volt hazánkra, mint a török hadak pusztításai.) Egyéb hadsereguink nem volt e korban, O.? (Még volt akkor is a telekkatonaság, valamint a nemesi felkelés is, de ezeknek hadbaszállása ekkor már nem országos, hanem csak helyi jellegű volt, vagyis csak a megtámadott vidék, esetleg a vármegye ilyenmű hadrendszere szállott fegyverbe.)

Mit állapíthatunk meg általában e század hadrendszeréről, M.? (A hanyatlás idején visszaesést tapasztalunk hadrendszerünkben. A megoszlás idején kezdetben még fogyatékos volt a védelmi hadrendszer, de fokról-fokra erősödött, ennél fogva némi emelkedését állapíthatjuk meg.)

Tüntessük fel ezt a megállapításunkat is a táblázaton!

Vizsgáljuk most e század igazságügyét!

Milyen állapotokat észleltünk ebben a korban az igazságszolgáltatás terén, M.? (II. Ulászló és II. Lajos hanyatló uralma idején Mátyás fejlett igazságszolgáltatása maradt érvényben.) Milyen volt ez, N.? (Mátyás eltörölte a nádori vándorbíróságot s megszervezte a megyei törvényszéket. Ennek alája rendelte még a főurakat is. A megyei törvényszéktől fellebbezni lehetett a kir. törvényszékhez. Ezt nyolcados törvényszéknek nevezték, mert Vízkereszt, Szt. György, Szt. István és Szt. Mihály napjának nyolcadán tartotta üléseit.) Milyen volt a megoszlás igazságügye, B.? (Olyan, mnit az előbbi koré, azzal a különbséggel, hogy már I. Ferdinánd a kir. törvényszéket két részre osztotta: a hétszemélyes táblára és a kir. táblára.)

Mit állapíthatunk meg ezek szerint a XVI. század igazságügyére nézve, L.? (E századnak igazságszolgáltatása megmaradt Mátyás korabeli állapotában, sőt némi fejlődést is mutat.)

Tüntessük fel ezt a megállapításunkat is a táblázaton!

Vizsgáljuk most a század népesedési mozgalmát!

Emlékeztek-e fiúk, mennyi volt Hunyadi Mátyás Magyarországának népessége? Mondd meg, V.! (Mátyás halála idején hazánk lakosságának száma megközelítőleg 4 millió volt.) Milyen változást észleltünk népesség tekintetében e század folyamán, T.? (A XVI. század elején az 1514-i parasztlázadás kb. 100 ezer ember életét kívánta áldozatul. Növelték ezt a mohácsi vész nagy veszteségei, legjobban azonban a század magyar-török s egyéb harcai.) Mi lett e sorozatos harcok szomorú következménye, Cs.? (A harcok s főleg a török terjeszkedés követ-

keztében falvak, városok, sőt egész vidékek néptelenedtek el. A török ugyanis sok és súlyos adót vetett a hódolt részek magyarságára s ha nem tudtak fizetni, barom módjára elhajtotta őket. A veszteséget járványok s az állandó nyomor is tetézték.) Mi lett fájdalmas, végső következménye ennek az állapotnak, S.? (Hazánk lakossága a megoszlás korában ijesztően megfogyatkozott s hozzávetőleg csak 1 és félmillió volt a lakosság száma a század végén.)

Milyen változást állapíthatunk hát meg e század népese-
dési mozgalmára vonatkozólag, D.? (A XVI. század népesedése
állandó hanyatlást mutat.)

Jelöljük meg ezt a megállapítást is a táblázaton!

Vegyük szemügyre most e század területi változásait!

Mit észlelünk ebben a tekintetben, V.? (A mohácsi vész után a kettős királyválasztás előbb két pártra, majd az 1538-i nagyváradi béke folytán két részre is oszlott az ország.) Mikor kezdődött a török uralom, K.? (1541-ben a török elfoglalta Buda várát. Ettől kezdve számítjuk a török hódoltságot. Kevésre rá I. Ferdinánd kezére jut János király öröksége, de már 1556-ban kialakul az erdélyi fejedelemség. Ezzel az ország három részre szakadt.) Egyéb területi változást nem észleltünk e században, Sz.? (Buda elfoglalása után a század végéig a török hódoltság területe állandóan növekedett s ekkor — a század végén — már négy ejaletre oszlott a hódolt rész.)

Tüntessük fel ezt az állapotot is a táblázaton!

Vizsgáljuk végül a jobbagyság helyzetét! Mit állapíthatunk meg a jobbagyságnak XVI. századbeli helyzetére nézve, K.? (E néposztály helyzete az 1514-i pórlázadás után rendkívül súlyosodott. Az akkori országgyűlés nagyon szigorúan bánt el a jobbagysággal.) Miben nyilvánult meg ez a nagy szigorúság, M.? (Az országgyűlés a szenvedett károk megtérítésére kötelezte s megfosztotta őket szabadköltözködési joguktól, a dézsman s a kilenceden kívül súlyos szolgáltatással terhelte őket földesuraikkal szemben.) Milyen volt helyzetük a megoszlás korában, T.? (A jobbagynak ebben az időben egyformán szomorú volt a sorsa a királyi s a hódolt részen. A német, a török és saját urai teljesen tönkretették e század pórnépét. Ennek ellenére hűséges szolgálja maradt a magyar alkotmánynak s egyedül neki köszönhető, hogy a hódoltság megmaradt magyarnak.)

Ábrázoljuk ezt az állapotot is a táblázaton!

A tábla (a munkanapló) képe az óra végén. (Lásd a táblázatot:)

III. Begyakorlás.

Osszefoglalás. Ismertesd röviden a XVI. század kir. hatalmának állapotát, B! — Te az alkotmányét, V.! — Szólj a hadrendszer változásáról, M.! — Mit mondhatsz a század igazságügyéről, D.? — Hát a népesedési mozgalomról, N.? — Ismer-

tesd a területi változást, Cs.! — Végül te a jobbgyság helyzetét, K.!

K. Bedekovich Lajos.

Német nyelv.

A figyelem felkeltése és ébrentartása a német nyelvi órán.

A figyelem a gyermeknek veleszületett képessége, s valamiféle lelki ráirányulás valamely tárgy felé. Gyakorlati szempontból igen fontos megkülönböztetést tenni: önkénytelen és szándékos figyelés közt. Ezek közül, az önkénytelen figyelem az értékesebb, s Herbart is azt tűzte ki a tanítás céljául, hogy az önkénytes figyelmet önkénytelenné tegye. Ez azonban nem könnyű dolog, s csak az érdeklődés felkeltése által érhető el. Viszont az érdeklődés felkeltése igen sok tényezőtől függ; így együttjár értékeléssel, s egyben érzelmi, értelmi és vágybeli elemeket tartalmaz. Claparède szerint „az ember az iránt érdeklődik, amit érdekében áll megismerni.” — Ime, itt a nyitja annak, hogy a tanulókat miért nem érdeklik mindig az iskolai tanulmányok. Hiába találja a tanár a témát érdekesnek, hiába a biztatás, hogy majd később az életben hasznát veszik a tanul-taknak: ez nem elég inger az érdeklődés felkeltésére, ezt csak a jelenben érvényesülő erős hatás válthatja ki. Hogy valójában mi váltja ki az érdeklődést, mi kelti fel a tanuló figyelmét, az nagyon sok körülménytől függ. Függ az ingertől, a tárgytól, a helyzettől, de legfőképpen a tanuló fejlődési fokától. A tanuló lelki struktúrája, a veleszületett képességek, hajlamok, a tanuló neme, környezete, érettségi foka, stb. mind nagy szerepet játszanak az érdeklődés felkeltésében. A 10–14 éves polgári iskolai tanulót Nagy László szerint az állandó érdeklődés jellemzi; Kerschensztein szerint az egocentrikus munka korszakát éli, melyben a munka iránti érdeklődés szubjektív célokból fakad. Ez érdeklődést tehát leginkább úgy kelthetjük fel e fokon, hogyha a gyermek természetes hajlamaiba belekapcsolódunk. Ez azonban korántsem azt akarja jelenteni, hogy csak azt tanítsuk, ami iránt a gyermek érdeklődik, hiszen akkor sok szükséges dolgot nem tanulna meg; ellenben igenis fontos feladatává teszi a tanárnak azt, hogy a tárgyalandó új anyagot olyan formában hozza a tanuló elé, hogy az önkénytelenül is felkeltse érdeklődését. Néha elég a célkitűzés is, de a legtöbb esetben úgy érijük el az érdeklődés felébresztését, ha élményszerűen állítjuk be az új anyagot, ha magunk is érdeklődést mutatunk iránta, s legfőképpen, ha sikerül egyéni „én”-kapcsolatot teremteni a tárgy és a gyermek között. Nincsen